

NEKAJ MISLI OB 40-LETNICI ZVEZE KOMUNISTOV JUGOSLAVIJE

Boris Kraigher

Revolucionarno vrenje ob koncu prve svetovne vojne, ki je odprlo pot oktobrski revoluciji in začelo dobo proletarskih socialističnih revolucij, je nagrmadilo tudi pri nas izredne sile in jih sprostito v revolucionarnih borbah delavskega razreda in delovnega ljudstva vseh jugoslovanskih narodov. Iz teh revolucionarnih sil je zrasla Komunistična partija Jugoslavije.

Iz različnih delov umetno ustvarjena versajska Jugoslavija ni mogla rešiti takratnih problemov delovnega človeka in ustvariti trdnjše povezanosti med jugoslovanskimi narodi. Edina organizirana politična sila, ki je mogla tedaj enotno nastopiti na vsem območju Jugoslavije, je bila Komunistična partija Jugoslavije, porojena neposredno iz revolucionarnih stremljenj delovnih ljudi tedanjega časa. Poleg nje, ki je tedaj združila skoraj vse organizacije socialnodemokratske stranke v Jugoslaviji, razen enega dela v Sloveniji, se ni mogla uveljaviti nobena druga politična sila, ki bi mogla graditi na edinih resničnih kohezijskih tendencah te tako raznolike jugoslovanske tvorbe, se pravi, na revolucionarnem vrenju delovnih množic. Poleg Komunistične partije je sicer životarila socialnodemokratska stranka Jugoslavije, ki pa razen ponekod v Sloveniji ni mogla nikjer pognati korenin; pa tudi v Sloveniji je vse bolj postajala orodje raznih meščanskih stremljenj za slabitev enotne revolucionarne akcije delavskega razreda. Revolucionarno vrenje v času okrog oktobrske revolucije in po njej je zlasti v Jugoslaviji popolnoma pregazilo oportunistem II. internacionale. Prav tako pa nam tudi razvoj v poznejših letih kaže, da se na vsem območju Jugoslavije ni mogla uveljaviti nobena druga, količkaj enotna politična sila razen Komunistične partije, ki se je ne le obdržala, ampak tudi razvijala in utrjevala.

Revolucionarno vrenje je tako rekoč vrglo na površje Komunistično partijo Jugoslavije, ki pa je bila, porajajoč se v izredno težavnih zgodovinskih pogojih, obremenjena z najrazličnejšimi oportunističnimi in nerevolucionarnimi koncepcijami iz preteklosti, tako da ni mogla prevzeti vloge, ki jo je čas od nje zahteval. Komunistična partija Jugoslavije se ni z vso odločnostjo vrgla v organiziranje revolucionarnih sil, ki jih je čas po vojni sprostil. Tako je silam kontra-revolucije uspelo začasno konsolidirati oblast buržoazije in prav tako začasno udušiti revolucionarno vrenje. Kljub demoralizaciji, ki jo je takšen tok neuspele revolucionarne akcije moral povzročiti, pa se je obdržala kot največja pridobitev tega revolucionarnega vzpona Komunistična partija Jugoslavije, čeprav je bila prisiljena umakniti se v podzemlje. In danes prav gotovo lahko z vso smelostjo trdimo, da to pomeni enega največjih uspehov v tem razdobju naše zgodovine.

Za takšen razvoj dogodkov se zdi potrebno opozoriti še na eno okolnost.

Partija, ki jo je tedaj revolucionarno vrenje bolj nosilo na svojih valovih, kot pa je bila sama sposobna te valove usmeriti v mogočen tok, tudi ni znala organizirati in pritegniti večine razumnikov. V vsem tem času je stal velik del napredno usmerjenega razumništva bolj ob strani in se še ni mogel neposredno vključiti v revolucionarno akcijo delavskega razreda. Ne smemo seveda pozabiti na Kosovelov krog, ki se je že močno vključeval v socialistično revolucionarno gibanje. Vendar, večji del razumništva, zlasti slovenskega naprednega razumništva, se je politično bolj udejstvoval s postavljanjem vprašanja o nacionalni enakopravnosti jugoslovanskih narodov, in še to zelo pod dojmom teorij, ki so vidеле v nacionalnem vprašanju predvsem kulturni problem. Omejeval se je na postavljanje tega problema in se ni vrgel v objem osnovnih revolucionarnih tokov dobe. Z izjemo omenjenega manjšega dela socialistično usmerjenega razumništva velja to za vso inteligenco v Sloveniji. Prav gotovo to ni bila njena subjektivna krivda, ampak posledica preteklosti in takratnega stanja zavestnih revolucionarnih sil v Jugoslaviji. Z druge strani pa je to posledica dejstva, da se je takrat inteligenca, še vedno pod vplivom preteklosti, v svoji dejavnosti mnogo bolj ozirala po zunanjih vzorih, sledila raznim liberalnim tokovom na Zapadu, iskala svojih vzorov v Masaryku in drugod, se predajala raznim psevdosvobodoljubnim iluzijam, kot pa da bi se usmerjala k lastnim silam in k revolucionarni moči delovnih množic doma. Te moči in teh sil inteligenca takrat ni videla, ker je bila v svojem pretežnem delu še mnogo preveč ali psevdosvobodoljubarsko usmerjena ali pa, zlasti v svojem katoliškem delu,

vklenjena v staroslovensko filistrsko mentaliteto, ki se je opirala na konservativne sile, zlasti na konservativizem slovenskega kmeta.

Vse to je od Komunistične partije v nadaljnjem razdobju zahtevalo, da prekine s prakso preteklosti, da se za vselej poslovi od reformističnih pojmovanj II. internacionale, ki so v praksi pomenila odpoved vsakršni revolucionarni akciji in večni strah pred vsako, zlasti pa pred proletarsko revolucijo. To je bilo zelo težko razdobje za Komunistično partijo Jugoslavije, ki je nastala iz heterogenih prvin, zaradi česar je bilo to razdobje polno tavanj in včasih tudi nesrečnega in nezdravega iskanja, kar je privedlo do frakcijskih borb v vrstah same partije. Oportunistični strah pred kakršnokoli revolucionarno akcijo na eni in revolucionarno fraziranje na drugi strani sta izhajala iz nezaupanja v resnične revolucionarne socialistične sile doma in iz prevelikega iskanja zunanje pomoči. Tu gre za koncepcijo, spričo katere se je partija v celoti naslanjala na pomoč Kominterne, na pomoč iz Moskve. Kljub temu pa so v Jugoslaviji, kakor tudi v Sloveniji, na podlagi težkih in slavnih izkušenj prvih let po oktobrski revoluciji vstajale v revolucionarnem gibanju sile, ki so omogočile stalno rast in razvijanje domačih in resnično revolucionarnih sil Komunistične partije. Tako rast je omogočila tudi ponovna plima v razvoju revolucionarnega in delavskega gibanja, zlasti v protifašističnih nastopih v letih 1923 in 1924. Tako v akcijah proti ofenzivi fašizma (Orjuna) kot v akcijah proti ofenzivi velikosrbske hegemonije je vse bolj rasla notranja sila revolucionarnega gibanja in z njim notranja sila Komunistične partije. Vendar pa te sile kakor v dobi prvega vrenja tako tudi v letih ponovnega vzpona 1923—24 niso bile sposobne zares zgrabiti krmila revolucionarne akcije delovnih množic v roke. Zato se je partija po teh izkušnjah v svojih konkretnih akcijah vse bolj usmerjala na domače sile. Z vse večjo odločnostjo se je lotevala načelnih vprašanj revolucije, začela si je bolj načrtno snovati program na vseh področjih družbenega življenja, utrjevala je zveze na vasi, prav tako pa tudi načrtno iskala zveze z napredno inteligenco in z vsemi drugimi naprednimi demokratičnimi tokovi v našem družbenem življenju. To so bila leta borbe za načelno jasnost v pogledu programa revolucionarnega gibanja. Ta leta obsegajo dobo neposredno pred nastopom šestojanuarske diktature in prvo razdobje po njej. Zlasti v Sloveniji je Komunistična partija v tem času vodila načrtno akcijo za učvrstitev svojih pozicij v širših plasteh delovnega ljudstva in v vrstah napredne inteligence. Borila se je za marksistično misel, se načrtno lotila njenega širjenja in si prizadevala, da bi z njo prepojila vse napredne tokove tistega časa, pri čemer je izkoriščala

vse možnosti legalne borbe. V tem smislu je zlasti pomembno vlogo odigrala revija »Književnost« v letih 1952—1955, ki predstavlja že relativno visoko raven borbe za utrjevanje resnično revolucionarne marksistične misli nasploh in zlasti v vrstah inteligence. V tej akciji »Književnost« ni poznala nobenega popuščanja in prilizovanja zastarelim in neživljenjskim pojmovanjem. Dosledno in odločno se je borila proti vsem ostankom staroslovenske mentalitete in filistrstva in proti vsem pojavom individualističnega ograjevanja od revolucionarnega gibanja množic.

Taka odločna usmeritev mladih sil v okviru Komunistične partije Jugoslavije in v njenih organizacijah po Sloveniji je omogočila, da se je partija končno postavila na svoje noge, da se je otresla zunanega varuštva in končno leta 1957 dobila novo vodstvo in nov Centralni komite. Ta se je v celoti naslonil na notranje sile in se iznebil vseh škodljivih zunanjih vplivov, s tem pa tudi velike nevarnosti, ki neogibno nastane, če se partija v svojem delu opira bolj na pomoč zunanjih sil kot pa na revolucionarne sile lastnega naroda. Ta orientacija je bila predvsem značilna za vodstvo po letu 1957, ko je tovariš Tito postal generalni sekretar Komunistične partije Jugoslavije. Za ta čas je značilna dokončna zmaga odločne orientacije na domače sile. Sklep, da se vodstvo preseli v Jugoslavijo in doma z lastnimi silami organizira ves ilegalni aparat partije, je bil zunanji izraz te dokončne osamosvojitve Komunistične partije Jugoslavije. Jasno je, da v tem okviru ni bilo več prostora niti za psevdorevolucionarno frazarjenje niti za oportunistično podcenjevanje revolucionarnih sil naših narodov. Prav ta usmeritev je tudi privedla do uresničitve starega sklepa o reorganizaciji Komunistične partije: Komunistična partija Jugoslavije je ustanovila svoje nacionalne partije in s tem si je omogočila še tesnejšo povezanost z domačimi revolucionarnimi silami, točneje rečeno, s tem je partija lahko in zares postala udarna pest revolucionarnih sil naših narodov. V tem je veliki pomen ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije v letu 1957.

Ne pretiravimo, če trdimo, da je ravno zato Komunistična partija Jugoslavije od leta 1957 dalje lahko postajala neposreden voditelj in dejanska politična in organizacijska avantgarda delavskega razreda in revolucionarnih sil vseh jugoslovanskih narodov in pa edini faktor, ki je bil sposoben razviti enotno akcijo jugoslovanskih narodov v borbi proti fašizmu in za socializem.

Če smo prej dejali, da je bila Komunistična partija Jugoslavije v prvih povojnih letih edina vsejugoslovanska politična stranka, ki je pomenila organizirano politično kohezijsko silo v Jugoslaviji, potem

sedaj ugotavljamo, da je vsa njena nadaljnja borba in posebej njena utrditev po letu 1957 pritisnila buržoazijo ob zid, jo pognala v obrambo ter jo silila k iskanju novih poti in novih oblik v boju za ohranitev njene oblasti. Sporazum Cvetković-Maček je bil poskus vodstva JRZ najti novo obliko za množično politično organizacijo (s pritegnitvijo HSS v skupno protikomunistično in vsejugoslovansko protifašistično fronto), naperjeno proti revolucionarni borbi jugoslovanskih narodov pod vodstvom že utrjene Komunistične partije Jugoslavije. Toda ta poskus buržoazije ni mogel biti več uspešen.

Kljub vsem kasnejšim naporom buržoazije pravzaprav ves nadaljnji razvoj zgodovinsko pomeni neprestano rast revolucionarnih sil in neprestano pritegovanje novih plasti delovnega ljudstva jugoslovanskih narodov v zavestno revolucionarno akcijo. V to akcijo se vse bolj vključuje tudi inteligenca jugoslovanskih narodov, vanjo se vse bolj vključuje slovenska inteligenca. Funkcijo »Književnosti« v vrstah inteligence vse bolj prevzema revija »Sodobnost«, ki je združevala dovolj širok krog slovenske inteligence, krog, ki je predstavljal mišljenje večine poštenih in dobro mislečih slovenskih izobražencev. V tem času ni šlo več za razkrinkavanje vseslovanske romantike in staroslovenske mentalitete, ampak za združevanje vseh naprednih struj in stremljenj, za njihovo vključevanje v neposredno revolucionarno in ofenzivno akcijo. Za ta čas namreč lahko že ugotovimo, da je že skoraj vse svobodoljubno usmerjeno slovensko razumništvo stalo trdno na strani revolucionarnih sil in jim dajalo močno oporo v njihovi zares široki akciji.

Če pomeni narodnoosvobodilna borba od leta 1941 do leta 1945 višek revolucionarnih naporov jugoslovanskih narodov, dosežen z nadčloveškimi žrtvami v borbi za nacionalno osvoboditev in za revolucijo, je to — gledano iz zgodovinske perspektive — samo logičen rezultat vse predhodne akcije Komunistične partije Jugoslavije. Politično enotnost, enotnost organizacije in disciplino je bilo v teh letih mogoče doseči mnogo lažje kot kdajkoli prej, oziroma kdajkoli pozneje. To je bil čas, ko predajanje kakršnikoli revolucionarni romantiki ni moglo najti osnove v širokih množicah. To je bil čas konkretne borbe z jasno označenim sovražnikom, kjer sta bili organiziranost in disciplina predpogoj uspeha, tako da je bila kakršnakoli individualistična, anarhistična samozaverovanost nemogoča, da, celo absurdna in zato v glavnem tudi nenevarna. Zlasti slovensko razumništvo je v tej dobi častno izpolnilo svoje obveznosti in se z vso odločnostjo vključilo v revolucionarno akcijo slovenskega in jugoslovanskih narodov.

Danes včasih slišimo pripombe, češ da sedaj po osvoboditvi, v času graditve socializma, teh zaslug ne upoštevamo dovolj, zlasti ne zaslug slovenskega razumništva iz časa pred in med narodnoosvobodilno borbo. Govore o nekakšnem zapostavljanju inteligence v povojni dobi socialistične graditve, o premajhnem razumevanju za njene težnje v današnjem času in o premajhnem upoštevanju nalog, ki jih vrši v času graditve socializma. Ne mislimo, da je bilo katerokoli obdobje v razvoju Komunistične partije brez napak in da ni bilo slabosti v njenem delu. Tega seveda prav tako ne mislimo za čas od osvoboditve do danes. Vendar pa menimo, da imajo danes take pripombe podlago predvsem v pojavih utrujenosti in nestrpnosti zaradi prepočasnega doseganja tistih ciljev, ki si jih je posameznik predstavljal kot zmago socializma. Današnji čas s kruto realnostjo razbija vse iluzije o preskakovanju danega razdobja, o doseganju ciljev, ki nam jih stvarni pogoji še ne omogočajo. Razbijajo se romantične iluzije o nekakšni popolni svobodi človeka. Doseganje teh in takih ciljev ni odvisno samo od želja, ampak predvsem od realnih, stvarnih možnosti. Ker pa se v borbi za te cilje opiramo predvsem na lastne sile, je vsaka nestrpnost lahko le voda na mlin tistih, ki iščejo pomoči nekje izven naše domače stvarnosti. Gre za pomoč, ki jo zapadni kapitalistični svet ponuja inteligenci pod krinko neke navidezne svobode udejstvovanja in pod krinko blagostanja, seveda na račun delovnih množic in kolonialnih narodov. Kdor je ostal dosleden v vsej štiridesetletni revolucionarni borbi naših narodov, od leta 1918 do danes, kdor tej borbi ostaja zvest, kdor z jasno mislijo spremlja vse plime in oseke naše revolucionarne dobe, ta na takšno pomoč ne more računati, ker bi to pomenilo izdajstvo vse dosedanje akcije: to bi pomenilo, utreti pot reakciji in kontrarevoluciji.

Drugi zopet iščejo rešitve pri vzorih z Vzhoda. V bistvu gre za preživele vzore stalinistične dobe, ki je ustvarila posebno teorijo o vlogi inteligence, po kateri naj le-ta pomaga državi vzgajati ljudstvo. To je teorija, ki pojmuje državo kot silo nad ljudstvom. Ta teorija potvarja smisel Marxove in Leninove teze o diktaturi proletariata, ustvarja iz države naddružbeno in v bistvu nadrazredno silo, češ da je v prehodni dobi, v dobi diktature proletariata to nujno potrebno za zmago socializma. Po tej teoriji ima inteligenca posebno vlogo in naj bo posebna kasta, ki služi državi za utrditev njenega birokratskega aparata. To je torej izrazita teorija utrjevanja birokratizma, ki vodi v degeneracijo revolucije in ki predstavlja eno izmed glavnih nevarnosti za uspeh revolucionarne borbe. To je teorija, ki pomaga inteligenco trgati od ljudskih množic, ki pomaga od ljudskih množic trgati

birokratsko kasto kot posebno orodje za nasilje nad delovnim ljudstvom, kar seveda rodi odpor in reakcijo. V deželah, ki so šle po tej poti, pomeni uresničevanje te teorije latentno nevarnost za dogodke, podobne tistim, ki so se pred nekaj leti vršili na Madžarskem, Poljskem in v Vzhodni Nemčiji.

Komunistična partija Jugoslavije gre drugo pot, pot, ki zahteva mnogo več vztrajnosti, požrtvovalnosti in zavesti ljudi, pot, ki zahteva zavestneje organizirano akcijo na podlagi pritegovanja zmerom širših delovnih množic k odločanju in upravljanju celotnega družbenega mehanizma. Na tej poti je popolnoma zgrešeno iskati vzore v zapadni demokraciji. Mislimo, da prav zadnji dogodki v Franciji najjasneje kažejo absurdnost takih teorij in preživelost tako imenovane parlamentarne demokracije, ki vsak trenutek omogoča prehod v bolj ali manj odkrito diktaturo vladajočega buržoaznega razreda.

Jugoslovanska pot, pot neposredne demokracije, zahteva vse večjo zavest in usposobljenost delovnih ljudi — upravljavcev našega družbenega življenja. Zato zahteva tudi vse smotrnejše zraščanje inteligence z delavskim razredom. Pri tem je treba pripomniti, da pot, ki jo danes ubira, recimo, Kitajska, ni pot zraščanja inteligence z delavskim razredom, ampak pomeni poglobljanje nasprotij in konfliktov med delavskim razredom in inteligenco, je pot, ki zahteva teorijo o posebni vlogi inteligence.

Naša pot, ki jo nakazuje štiridesetletni razvoj Komunistične partije Jugoslavije, je pot resničnega zraščanja inteligence z delavskim razredom in zahteva iskanje novih načinov in novih prijemov. Predpogoj pa je seveda sistematična akcija za popolno uveljavljanje tistih načel, ki jih je inteligenca sprejela v času narodnoosvobodilne borbe, ko se je v danih razmerah močno otresla svojih individualističnih in včasih anarhističnih stremljenj in ko se je tudi v njenih vrstah močno utrdil smisel za disciplino in organizacijo. To je tisti smisel, ki si ga je delavski razred bolj ko kdorkoli prej pridobil že v kapitalističnih pogojih, ko je delovni proces sam terjal najvišjo disciplino in organizacijo. Razvoj moderne družbe in njen visoki tehnični napredek nujno poglobljata smisel za disciplino in organizacijo v kolektivni akciji. Socializem pa je edina oblika, ki ob takem razvoju zagotavlja največji polet individualne iniciative in razmah osebnosti v moderni družbi. Toda to je proces, ki zahteva mnogo naporov in žrtev, ki zahteva načrtno akcijo in mnogo zavestnega premagovanja težav, kar časih nekatere plasti malomeščanstva in zlasti malomeščanske inteligence vodi v nestrpnost, utrujenost in demoralizacijo. Ko danes nekateri predstavniki mlade inteligence razpravljajo o poslanstvu

svoje generacije v današnjem času, se zdi, da često pozabljajo na eno naših osnovnih poslanstev: da se resno spoprimemo z nestrpnostjo, z malodušjem, z vsako demoralizacijo in da se učimo premagovati težave tudi takrat, ko naporji v boju za zmago nad gospodarsko zaostalostjo lahko dajo rezultate šele v daljši perspektivi, ne pa tako neposredno, kot je bilo to v času najburnejših revolucionarnih preokretov, v času narodnoosvobodilne borbe in v prvih letih po njej, ko smo z naglimi udarci rušili ekonomske in politične postojanke buržoazije.

To pa je naloga, ki Zvezi komunistov Jugoslavije ob njeni štiridesetletnici nalaga veliko odgovornost. Kako pravilno in skladno usmerjati razvoj revolucionarnih sil v današnjih časih, ki postavljajo nove probleme, drugačne od tistih, kakršni so stali pred revolucionarno avantgardo ob ustanovitvi Komunistične partije Jugoslavije leta 1919, drugačne od tistih, ki so stali pred to avantgardo v letih pripravljanja revolucije, pa tudi drugačne od tistih, ki so stali pred njo v času narodnoosvobodilne borbe? Eno je ostalo skupno vsemu času od leta 1919 do danes. Skupno je ostalo zgodovinsko dejstvo, da družba lahko skladno napreduje samo tedaj, če se revolucionarna avantgarda načrtno, jasno in dosledno bori tako proti iskanju vzorov v preteklosti, proti malodušju in proti neveri v revolucionarne sile delovnih množic kot tudi proti vsemu, kar — prikrito z revolucionarno frazo — vnaša nestrpnost in nerealnost v perspektive boja za socializem.

Velika prizadevanja v boju za zmago nad gospodarsko in tehnično zaostalostjo in velike žrtve, ki so bile temu namenu posvečene v preteklih letih, že dajejo plodove, ki omogočajo večjo skrb za človeka, hitrejšo reševanje njegovih problemov in ki tudi razumniku že odpirajo vse jasnejšo perspektivo za reševanje njegovih najbolj perečih problemov. Ne samo v razvijanju svobodnejše individualne dejavnosti in iniciative razumnika ob istočasnem razvijanju večje iniciative delavca-upravljalca v proizvodnji, marveč tudi, kar zadeva hitrejšo reševanje nekaterih materialnih problemov znanstvene in nasploh kulturne dejavnosti, se danes odpirajo jasnejše perspektive. To pa dejavnosti razumnika daje nove pobude, ustvarja večje razumevanje med tistimi, ki delajo pretežno z rokami, in tistimi, ki delajo pretežno z glavo, pospešuje zraščanje razumništva in delavskega razreda. To pa je vprav eden izmed zgodovinskih ciljev socialističnega humanizma.